

TÜRKİYE'DE YATIRIM TEŞVİKLERİNİN 2010-2017 DÖNEMİNDE GELİŞİMİ: 26 DÜZEY 2 BÖLGESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Prof. Dr. Adem ÜZÜMCÜ
Kafkas Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü
ademuzumcu58@gmail.com

Araştırma Görevlisi Samet TOPAL
Kafkas Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü
asttopal@gmail.com

Araştırma Görevlisi Murat AKÇA
Kafkas Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü
murat_209@yahoo.com

Özet

Ülkemizde bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları, geçmişten günümüze devam eden önemli ekonomik problemlerden birisidir. Bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak açısından kamu yatırımlarının geri kalmış bölgelere yönlendirilmesi yanı sıra özel sektörün bu bölgelere gelmesini sağlayacak yatırım teşvik tedbirlerinin sağlanması oldukça önemlidir. Ülkemizde, 1967'den günümüze yatırım teşvikleri sağlanmaktadır. Yatırım teşvikleri mevzuatı ve teşvik kapsamına giren illerin bu dönem boyunca değiştiği gözlenmektedir. En güncel ve en kapsamlı yatırım teşvik tedbirleri ülkemizde Nisan 2012'de verilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede, bu çalışmada, Türkiye'de bölgesel kalkınma açısından verilen yatırım teşviklerinin önemi üzerinde durulmakta ve 2010-2017 döneminde sağlanan yatırım teşvikleri Türkiye geneli ve 26 Düzey 2 Bölgesi çerçevesinde ele alınmaktadır. Bildiride, öncelikle Türkiye geneli için 2010-2017 döneminde verilen teşviklerin genel gelişimi, sektörlere göre dağılımı ve türleri ele alınmaktadır. Ayrıca Düzey 2 Bölgeleri bağlamında sağlanan yatırım teşviklerinin bu dönemdeki gelişimi incelenmekte, yatırım teşviklerinin Düzey 2 bölgelerinde sektörlere göre dağılımı ve türleri üzerinde durulmaktadır. Düzey 2 Bölgeleri bağlamında yatırım teşviklerinden hangi bölgelerin daha fazla yararlandığı ve hangi sektörlerde yoğunlaşma olduğu da analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yatırım Teşvikleri, Bölgesel Kalkınma, Düzey 2 Bölgeleri

DEVELOPMENT OF INVESTMENT INCENTIVES IN TURKEY IN THE PERIOD OF 2010-2017: AN ANALYSIS ON 26 NUTS-II REGIONS

Abstract

The disparities in development between regions in our country are one of the important economic problems that continue from past to present. In order to reduce developmental disparities between regions, it is very important to provide investment incentive measures to ensure that public investments are directed to the backward regions and that the private sector can come to these regions. In our country, investment incentives have provided since 1967. It has been observed that the investment incentives legislation and cities that included in the scope of incentives changed during this period. The most up-to-date and most comprehensive investment incentive measures have been introduced in our country in April 2012. In this context, this study emphasized the importance of regional development is given in terms of investment incentives and investment incentives provided in Turkey during the period 2010-2017 are discussed in the framework of Turkey in general and 26 NUTS II Regions. In this paper, firstly the 2010-2017 periods to promote the overall development of the whole of Turkey, and species distribution are handled by sector. In addition, the development of investment incentives provided in the context of the NUTS-II Regions is examined and the distribution and types of investment incentives in the NUTS-II regions are analyzed. In the context of the NUTS-II Regions, it is also analyzed which regions are more benefited from investment incentives and which sectors are concentrated.

Keywords: Investment Incentives, Regional Development, NUTS-II Regions

1. Giriş

Günümüzde ülkeler arasında gelişmişlik düzeyi açısından farklılıklar bulunduğu gibi, ülkelerin kendi içinde de görece gelişmiş ve az gelişmiş bölgeleri bulunmaktadır. Bu çerçevede gelişmekte olan ülkelerde bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının önemli bir ekonomik sorun olarak daha fazla ortaya çıktığı, ülkenin gelişmiş ve sanayileşmiş bölgeleri yanı sıra geri kalmış ilkel tarımsal faaliyetlerin egemen olduğu, bölgeler arasındaki bu gelişmişlik farklarının azaltılması gerektiği, aksi durumda bölgesel dengesizliklerin giderek büyüyerek bir uçuruma dönüştüğü söylenebilir. Türkiye'nin de üretim ve ihracatının ithalata bağımlı olması ve enerji ithalatına bağımlılık sonucu ortaya çıkan cari açık sorunu yanı sıra önemli ekonomik sorunlarından biri de bölgeler arası gelişmişlik farklarıdır. Ülkemizin doğusu ile batısı arasında görülen bu gelişmişlik farkları, uzun vadede hem bütüncül ve dengeli ekonomik kalkınmayı frenlemekte, hem de ülkede yoksulluk, işsizlik ve göç gibi bazı sosyal sorunlara kaynaklık edebilmektedir. Bu bağlamda ülkemizin hem bütüncül bir biçimde büyümeyi sağlayacak biçimde kamu yatırımlarını planlaması ve özel sektör yatırımlarını hem artırabilmek ve hem de az gelişmiş bölgelere yönlendirebilmek açısından bölgesel düzeyde etkin olması gereken yatırım teşviklerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bilindiği üzere ülkemizde 1950'lerden itibaren daha da belirginleşen bölgeler arası dengesizlikler karşısında 1960'ların ikinci yarısından itibaren sağlanan kamu yatırımları ve yatırım teşviklere rağmen bölgesel dengesizlikler azaltılamamıştır. 2002'den itibaren AB'ye uyum sürecinde hem bölgesel düzeyde istatistiksel veri temin etmek ve hem de bölgesel dengesizlikleri giderecek kamu yatırımlarını ve teşvikleri yönlendirmek amacıyla İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) uygulamasına geçilmiştir. Bu uygulama bağlamında ülkemizde 81 il sosyoekonomik yapıları ve coğrafi konumlarına göre 26 Düzey 2 bölgesi ve 12 Düzey 1 bölgesi olarak sınıflandırılmıştır. Bu çerçevede bu bildiriadaki amacımız, Türkiye'de 2010-2017 döneminde verilen yatırım teşviklerinin gelişimini ele almak ve sağlanan yatırım teşviklerinin 26 Düzey 2 Bölgesi bağlamında gelişimini göstermek olarak belirtilebilir.

Bildiri planımız bu amaç çerçevesinde şu şekildedir. Birinci başlıktaki bu kısa girişten sonra ikinci başlıkta Türkiye'de bölgesel dengesizlikler ve bölgesel yatırım teşviklerinin önemi üzerinde durulmaktadır. Bildirinin üçüncü başlığında Türkiye'de yatırım teşviklerinin 2010-2017 dönemindeki gelişimi ele alınmakta, dördüncü başlıkta Türkiye'de yatırım teşviklerinin 26 Düzey 2 Bölgesi itibarıyla 2010-2017 dönemindeki gelişimi ve özellikleri incelenmektedir. Bildirinin beşinci ve son başlığında kısa bir değerlendirme yer almaktadır.

2. Türkiye'de Bölgesel Dengesizlikler ve Bölgesel Yatırım Teşviklerinin Önemi

Türkiye'de bölgesel dengesizliklerin ortaya çıkış sürecinin ve bu bağlamda bölgesel dengesizliklerin ilk filizlerinin atıldığı yılların başlangıcının Osmanlı Devletinin dış ticaretini ve ekonomik gelişmelerini etkileyen Balta Limanı Anlaşması (1838) olduğu söylenebilir. Bu anlaşma ile açık pazar haline gelen Osmanlı Devleti, sanayi devrimi için gerekli teknolojik değişimi yakalayamamış, emek yoğun geleneksel sanayi dalları çökerken Avrupa devletlerinin işlenmiş sanayi ürünleri iç pazarı ele geçirmiştir. Bir yarı sömürge/pazar olarak kapitalist sisteme entegre olan Osmanlı Devleti sınırları içinde yabancı malların dış ticareti serbestleştirirken liman şehirleri hızla gelişmiştir. Bu bağlamda İzmir Limanı ve Ege Bölgesi, Çukurova Bölgesi, Marmara Bölgesi ile Samsun ve Trabzon limanları ve civarı sanayileşmiş ülkelerin ihtiyaç duyduğu sınaî bitkiler (pamuk, tütün v.b.) başta olmak üzere hammaddeleri dışarıya aktaran ve işlenmiş sanayi ürünlerinin ülke içine ulaşmasına imkân sağlayan bölgeler/aktarma merkezleri olarak gelişmiş, Anadolu'nun kalan kısmında kalkınma süreci sekteye uğramıştır (Üzümcü ve Özyakışır, 2013). Yeni liman şehirleri ve çevresindeki bölgelerin birer kalkınma kutbu gibi gelişmesi, bu bölgelerde iktisadi faaliyetlerin artması yanı sıra, diğer bölgelerde iktisadi faaliyetlerin körelmesine ve diğer bölgelerden vasıflı-vasıfsız işgücü ve sermayenin Batı Anadolu ve Marmara Bölgesine doğru çekilmesine yol açan birbirine zıt etkiler doğurmuştur (Dinler: 2012, 168-169).

Cumhuriyetin ilk yıllarında özel sektörün iktisadi faaliyetleri, taşıma maliyetlerini azaltan alternatif ulaşım imkânları ile uygun koşullara sahip İstanbul, İzmir, Adana ve Bursa gibi şehirlerde yoğunlaşmaya başlarken kamu işletmelerinin mümkün mertebe ülke sathına yayılmasına çalışılması ile bölgesel dengesizliklerin artması önlenmeye çalışılsa da 1960'lı yıllarda hazırlanmaya başlanan Kalkınma Planlarında da belirtildiği gibi, bu noktada başarı sağlanamamıştır. Bu çerçevede 1963'de ilki uygulamaya konulan kalkınma planlarından günümüze gelinceye dek hazırlanan kalkınma planlarında; bölgesel dengesizliklerin arttığı, ülkenin batısı ile doğusu arasındaki bölgesel dengesizliklerin ekonomik ve sosyal fırsat eşitsizliğine yol açarak ülkenin kaynaklarının etkin ve dengeli şekilde kullanılmasının önünde engel olduğu, az gelişmiş bölgeler ile aşırı kalabalık bölgelerin ortaya çıktığı, az gelişmiş bölgelerde iktisadi faaliyetler ve dolayısıyla iş imkânlarının azalmasıyla işsizliğin arttığı, bu durumun bu bölgelerde birçok sosyo-ekonomik sorun yanı sıra ülkenin batısına doğru göçün artmasına yol açtığı, aşırı kalabalık büyük şehirlerde gecekondu bölgelerine kamu hizmeti götürmenin maliyetinin arttığı ve gecekondu semtlerinde toplanan nüfusun toplumsal patlamalara yol açabileceğine dikkat çekilmiş ve Türkiye'de bölgesel dengesizliklerin giderilmesinin diğer ekonomik hedefler (büyüme, fiyat istikrarı, bütçe dengesi, düşük işsizlik gibi) kadar büyük önem taşıdığı belirtilmiştir. Bu amaçla kalkınma planlarında bölgesel dengesizliklerin giderilmesi için politikalar geliştirilmesi gündeme gelmiştir. Bu çerçevede geri kalmış bölgelerin tespiti için indeksleme çalışmaları yapılması ve bu çalışmalar sonucu belirlenen az gelişmiş veya kalkınmada öncelikli yörelere uygun ekonomi politikalarının (teşvik politikaları, kamu yatırımlarında öncelik v.b.) hayata geçirilmesi ve bölgesel kalkınma projelerinin uygulanması gündeme gelmiştir. Bu sayede az gelişmiş bölgelerin sorunlarının azaltılabileceği, ülkenin bölgeleri arasındaki kalkınmışlık farkının azaltılabileceği, az gelişmiş bölgelerde kalifiye işgücü kıtlığı ve sermaye birikiminin yetersiz kalarak iktisadi faaliyetlerin azalması sonucu ortaya çıkan göç hareketlerinin azalacağı ve zaten aşırı kalabalık, trafik sorunu artmış metropollerde gecekondulaşma ve çevre sorunlarının daha fazla artmasının önüne geçilebileceği düşünülmüştür (Üzümcü ve Özyakışır, 2013).

Bölgesel kalkınma çabalarının başarılı olması için bölgesel dengesizlikleri azaltacak politikalarda temel amacın sürekli biçimde göz önünde tutulması gerekmektedir. Bu amaç, *sürdürülebilir büyüme* sağlanırken geri kalmış bölgelerin daha hızlı büyümesini sağlayarak tüm ülke genelinde milli gelir pastasının büyütülmesi ve büyüyen pastanın/refahın dağılımının da daha adil hale getirilmesidir. Bu bağlamda bölgesel dengesizliği azaltıcı politikanın araçları (yatırım teşvikleri ve kamu altyapı yatırımları v.b) çerçevesinde bir kısım kaynakların aşırı merkezîyetçi biçimde bölgesel planlama ve kalkınma mantığından uzak biçimde dağıtılmasına dayanan eski politika yanlışlarından iki binli yıllarda dönülmesi önemli bir aşama olmuştur. Bu çerçevede örneğin teşvikler yoluyla özel sektör yatırımlarını geri kalmış bölgelere çekerek bu bölgelerin diğer gelişmiş bölgelere sosyo-ekonomik açıdan yakınsama göstermelerinin sağlanmasında, teşviklerle geri kalmış bölgelere çekilmek istenen özel özel sektör yatırımlarının gerçek manada üretkenliğini artıracak zorunlu/acil altyapı yatırımlarının kamu tarafından sağlanması ve merkezîyetçilikten uzak yerel yapıların kalkınma çabalarında (kalkınma ajansları gibi) yer almasının sağlanması önem taşımaktadır. (Üzümcü, 2014).

Öte yandan Türkiye kalkınma planları döneminin başladığı 1963 yılından günümüze ülkemizdeki üniter yönetim biçimi altında kalkınma planlarının sektörel bazda düzenlenmesi söz konusu olmuş, bölgesel kalkınmaya dönük ülkeyi bölgelere bölen bölgesel planlama yerine sorunlu/geri kalmış bölgelerin sorunlarını ortadan kaldırmaya dönük mikro düzeyde planlama çabaları ve gerekse kalkınmada öncelikli yörelere dönük vergisel nitelikli teşvikler uygulamaya geçirilmiştir. Bu yaklaşım, ne yazık ki, hem aşırı merkezîyetçi olunması ve hem de teşviklerin tüm ülkeyi kapsamaması nedeniyle (her ne kadar kalkınmada öncelikli yörelere bu teşvikler daha cazip hale getirilse de) girişimci/yatırımcıların geri kalmış Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine yatırım yapmamaları nedeniyle hedefine ulaşmıştır. Ayrıca popülist politikalarla iktisadi rasyonellikten uzak biçimde az gelişmiş bölgelerde kurulan KİT'lerin sürekli zarar etmesi çerçevesinde 1980 sonrası gündeme gelen özelleştirme uygulamaları nedeniyle bu bölgelerde

iktisadi faaliyetler körelmiştir. Bu ortamda ülkemizin doğusundan batısına doğru yoğun işgücü ve sermaye göçü 1990'lı yıllarda terör nedeniyle daha da hızlanmış ve ülkemizin doğusu ile batısı arasındaki bölgesel dengesizlikler belirgin hale gelmiştir (Üzümcü, 2014).

Türkiye’de 1963’den beri uygulanan, ancak tam anlamıyla bölgesel esaslı teşvikler olmadığı için arzulanan düzeyde ülkenin batısı ile doğusu arasındaki mevcut bölgesel dengesizlikleri gidermede yetersiz kalan yatırım teşvikleri yerine bölgesel esaslı yeni teşvik sistemine ihtiyaç duyulduğu bilindiği için 2009 sonrası verilen yatırım teşviklerinde bölgesel sorunları dikkate alan ve genel yatırım teşviklerini bölgesel düzeyde daha cazip getirecek önemli düzenleme 15 Haziran 2012 tarihli “yeni yatırım teşvik sistemi” olmuştur. Bu çerçevede bölgesel düzeyde kamu teşviklerinin verilmesi bağlamında “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki 15 Haziran 2012 tarih ve 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı” ile SEGE-2011 gruplamasının dikkate alınmasına karar verilmiştir. Özellikle 2006 yılı sonrası 26 Düzey 2 Bölgesinde “Kalkınma Ajansları”nın kurulması ile birlikte, bölgesel dengesizlikleri azaltma noktasında, ulusal kalkınma planları ile uyumlu bölge planlarının kalkınma ajansları tarafından hazırlanması ve yerel düzeyde koordinasyonun sağlanması söz konusu olmuştur. Böylece her bir bölgenin ekonomik sorunlarının ve potansiyelinin yerinde tespit edildiği, bölgesel anlamda teşvik edilecek her bir bölgedeki uygun yatırım alanlarının teşviklerle desteklenmesi ile hem kamu kaynaklarının etkin kullanımı ve hem de bölgesel dengesizliklerin azaltılması çabalarında önemli bir mesafe kat edilmesi amaçlanmaktadır.

2017’de güncellenen yeni teşvik sistemi uygulaması kapsamında yatırım teşvikleri, Tablo 1’de görülen kategorilerde verilmektedir. Günümüzde KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti, vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği, gelir vergisi stopajı desteği, sigorta primi işçi hissesi desteği, faiz desteği, yatırım yeri tahsisi ve KDV iadesi başlıkları altında sağlanan 9 teşvik unsurunun bölgesel düzeyde daha cazip hale getirilmesi ve bazı teşvik unsurlarının (gelir vergisi stopajı ve sigorta primi desteği) sadece 6.bölgede yatırım yapılması halinde geçerli olması büyük önem taşımaktadır (Ekonomi Bakanlığı, 2017).

Tablo 1: Yeni Yatırım Teşvik Sistemi Kategorileri ve Teşvik Araçları (2017)

Destek Unsurları	Genel Teşvik Uygulamaları	Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Öncelikli Yatırımların Teşviki	Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki	Stratejik Yatırımların Teşviki
KDV İstisnası	✓	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti	✓	✓	✓	✓	✓
Vergi İndirimi		✓	✓	✓	✓
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği		✓	✓	✓	✓
Gelir Vergisi Stopajı Desteği*	✓	✓	✓	✓	✓
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği*		✓	✓	✓	✓
Faiz Desteği		✓	✓		✓
Yatırım Yeri Tahsisi		✓	✓	✓	✓
KDV İadesi					✓

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı. * Yalnızca 6. Bölgede uygulanmaktadır.

Bölgesel teşvikler bağlamında sağlanan destek unsurları Tablo 2’de görülmektedir. Bu çerçevede, bölgesel teşvikler, iller arasındaki, dolayısıyla ülkemizin batısı ile doğusu arasındaki gelişmişlik farkını azaltmak amacıyla verilmekte ve bölgelerin gelişmişlik seviyesine göre teşvik oranı, yatırıma katkı payı v.b. farklılaştırılmaktadır (Ekonomi, Bakanlığı, 2017). Her bir bölgedeki desteklenecek sektörler illerin potansiyellerine ve ekonomik ölçeklerine göre belirlenmektedir. Bölgesel teşvik uygulamalarında ilgili Bakanlar Kurulu Kararı ekinde iller itibarıyla belirlenen sektörler, asgari kapasite veya tutarları sağlamaları halinde bu desteklere hak

kazanabilmektedir. Bu bağlamda bölgesel teşvik uygulamalarında, 1 ve 2 bölgede asgari yatırım tutarı bir milyon TL, diğer bölgelerde 500.000 TL'den başlamak üzere her bir sektör ve her bir il için ayrı ayrı belirlenmektedir. Ekonomi Bakanlığının 2017 yılı için açıkladığı en güncel yatırım teşviklerine göre, *vergi indirim oranları ve yatırıma katkı oranı* bağlamında; *bölgesel teşvik uygulamalarında* 6. Bölge için 2017 yılı içinde yatırıma katkı oranı %50 ve vergi indirimi (gelir veya kurumlar vergisi) indirim oranı %90'ı bulmaktadır. Yine 6. Bölgede yapılacak *büyük ölçekli yatırımlar* için aynı düzeylerde yatırımlara katkı oranı ve vergi indirimi sağlanmaktadır (Üzümcü ve Kapu, 2018).

Tablo 2: Bölgesel Teşviklerde Sağlanan Destek Unsurları (2017)

Destek Unsurları			BÖLGELER					
			I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası			✓	✓	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti			✓	✓	✓	✓	✓	✓
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB ve EB Dışı	15	20	25	30	40	50
		OSB ve EB İçi	20	25	30	40	50	55
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği		OSB ve EB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB ve EB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi			✓	✓	✓	✓	✓	✓
Faiz Desteği	İç Kredi		-	-	3 Puan	4 Puan	5 Puan	7 Puan
	Döviz / Döviz Endeksli Kredi		-	-	1 Puan	1 Puan	2 Puan	2 Puan
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği			-	-	-	-	-	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği			-	-	-	-	-	10 yıl

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı. * İmalat sanayine yönelik endüstri bölgesinde gerçekleştirilen yatırımlar

Bir bütün olarak 6. Bölge desteklerine bakıldığında, 2012'den günümüze yeni teşvik sistemi içinde genişleyen bir sektörel kapsam olduğu, işgücü maliyetlerinin azaltılmasına ve finansman imkânlarının genişletilmesine çalışıldığı söylenebilir. Bu bağlamda 6. Bölgede olmak koşuluyla asgari sabit yatırım tutarı üzerindeki tüm sektörlerin bölgesel destek kapsamına alındığı, işgücü maliyetini azaltmak için sigorta primi işveren hissesi desteğinin 10 yıl (OSB'lerde 12 yıl), gelir vergisi stopajı desteğinin 10 yıl ve sigorta primi işçi hissesi desteğinin süresinin 10 yıl olduğu görülmektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2017).

Bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının giderilmesi sürecinde yatırım teşviklerinin önemi noktasında belirtmek gerekir ki, yukarıda belirtilen bölgesel yatırım teşviklerinin etkin biçimde uygulanması ve yapılabilecek ilave kamu yatırımları sayesinde hem yatırımların maliyeti düşürülecek ve işletmelerin kârlılığı arttırılmış olacak ve hem de geri kalmış bölgelerde kalkınmaya destek olunacaktır (Gülmez ve Yalman, 2010).

Uygulanan yatırım teşviklerinin, bölgeler arası farkı azaltıp azaltmadığı, ülke ve bölge ekonomisine katkı sağlayıp sağlamadığını test eden pek çok ampirik çalışma sonucuna göre, teşvik uygulamaları, bölgesel gelişme farklarını azaltmakta, ülke ve bölge ekonomisine katkı sağlamaktadır. Yatırım teşviklerinin sabit sermaye oluşumunu ve istihdamı arttırdığı, yabancı sermayeyi olumlu etkilediği, iller ve bölgeler arasında kişi başı gelir farklarının azalmasını sağladığı sonuçlarına yer verilmektedir (Gerni ve diğerleri, 2015, Recepoğlu ve Değer, 2016).

3. Türkiye'de Yatırım Teşviklerinin 2010-2017 Dönemindeki Gelişimi

Türkiye'deki yatırım teşviklerinin 2010-2017 döneminde gelişimini gösteren Tablo 3'de bu dönemde Türkiye'de verilen toplam teşvik belgesi adedi, öngörülen sabit yatırım tutarı ve öngörülen istihdam yer almaktadır. Tabloda görüldüğü üzere Türkiye'de 2010-2017 döneminde

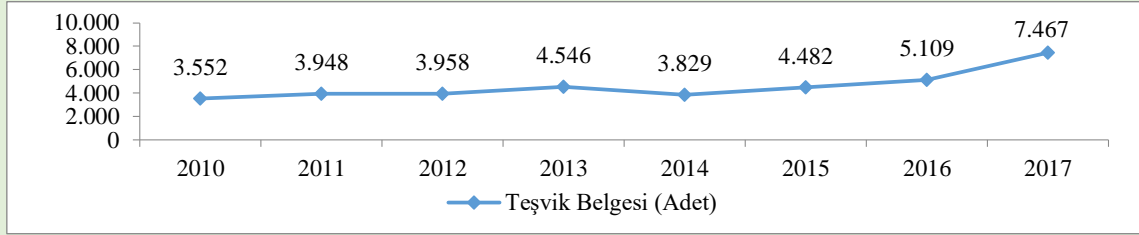
verilen teşvik belgesi sayısı iki katından fazla artarak 3.552'den 7.467'ye yükselmiştir. Bu dönemin tümünde 36.891 adet teşvik belgesi düzenlenmiştir.

Tablo 3: Türkiye'de 2010-2017 Döneminde Yatırım Teşvikleri Göstergeleri

Yıl	Teşvik Belgesi (Adet)	Öngörülen Sabit Yatırım Tutarı (milyon TL)	Öngörülen İstihdam (Kişi)
2010	3.552	67.450	131.654
2011	3.948	45.667	119.635
2012	3.958	63.141	154.474
2013	4.546	94.642	187.632
2014	3.829	64.397	144.547
2015	4.482	100.119	144.187
2016	5.109	98.132	138.917
2017	7.467	178.744	226.732
Toplam	36.891	712.292	1.247.778

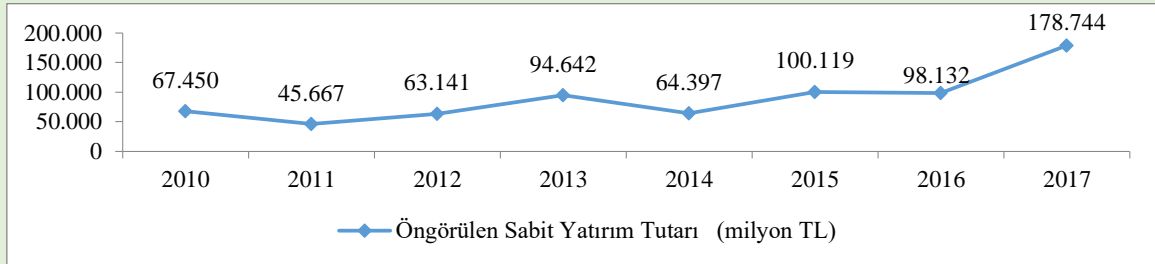
Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Bu yıllar arasında sadece 2013-2014 yılları arasında teşvik belgesi sayısında görece bir azalma olurken, Grafik 1'de görüldüğü gibi, diğer yıllarda teşvik belgesi sayısı sürekli olarak artmış, özellikle 2017'deki artış daha belirgin olmuştur.

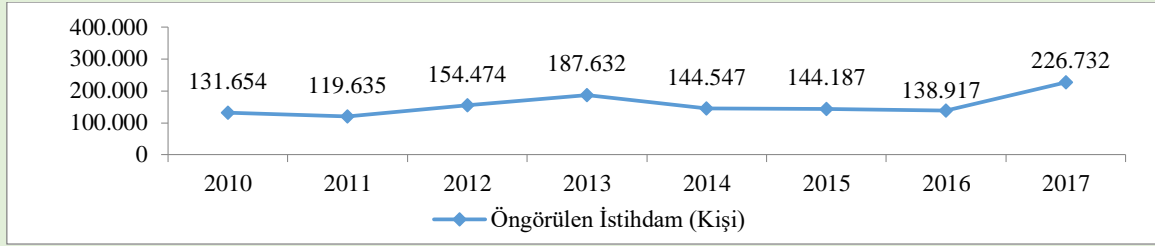
Grafik 1: Türkiye'de Yatırım Teşvik Belge Sayısının Gelişimi (2010-2017)

Bu yıllar arasında öngörülen sabit yatırım tutarı ise yıllar içerisinde sürekli dalgalanma göstermiş, bununla birlikte Grafik 2'de görüldüğü gibi, dönem sonunda dönem başına göre yaklaşık iki katın üzerinde artarak 67,5 milyar TL düzeyinden 178,7 milyar TL'ye yükselmiştir.

Grafik 2: Türkiye'de Yatırım Teşvikleri İle Öngörülen Sabit Yatırım Tutarı (2010-2017)

Türkiye’de verilen yatırım teşvik belgeleri ile aynı dönemde öngörülen istihdam miktarı ise Grafik 3’de görüldüğü gibi, yaklaşık iki katına çıkarak dönem başında 131 bin kişi düzeyinden 226 bin kişiye yükselmiştir.

Grafik 3: Yatırım Teşvik Belgeleri İle Öngörülen İstihdam Miktarı (2010-2017)

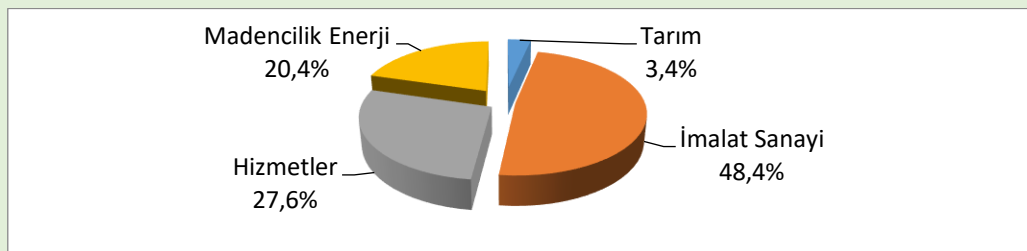
Türkiye’de bu dönemde verilen toplam 37 bin civarındaki yatırım teşvik belgelerinin sektörlere göre dağılımı da Tablo 4’de gösterilmektedir.

Tablo 4. Türkiye’de 2010-2017 Döneminde Verilen Teşviklerin Sektörel Dağılımı (%)

Yıl	Tarım		İmalat		Hizmetler		Maden-Enerji		Toplam	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
2010	250	7,0	1963	55,3	945	26,6	387	10,9	3545	9,7
2011	206	6,0	2190	64,6	1103	32,5	431	12,7	3390	9,3
2012	107	2,7	2377	60,2	1030	26,1	430	10,9	3944	10,8
2013	100	2,2	2771	61,1	1235	27,2	422	9,3	4528	12,4
2014	92	2,4	2039	53,6	1257	33,0	415	10,9	3803	10,4
2015	148	3,2	1844	40,4	1504	32,9	1067	23,3	4563	12,5
2016	132	2,5	1785	35,0	1231	24,1	1945	38,1	5093	14,0
2017	244	3,2	2884	38,7	1876	25,2	2438	32,7	7442	20,4
Toplam	1279	3,4	17853	48,4	10181	27,6	7535	20,4	36848	100

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Tablo incelendiğinde en fazla yatırım teşvik belgesinin imalat sektörüne, en az teşvik belgesinin ise tarım sektörüne verildiği görülmektedir. Tarım sektörü teşvik belgelerinin toplam teşvik belgeleri içindeki payı 2010’da %7 iken 2017’de %3,2’ye kadar gerilemiştir. İmalat sektörüne verilen teşvik belgelerinin oranı yıllar içerisinde dalgalanma gösterse de 2017’de %38 pay ile en fazla teşvik belgesi verilen sektördür. İmalat sektörüne verilen teşvik belgelerinin oranı 2011’de %64 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Hizmetler sektörüne verilen teşvik belgelerinin oranı 2010’da %26 iken bu oran 2017’de %27 düzeyine gerilemiştir. Madencilik ve enerji sektörüne verilen teşvik belgelerinin toplam teşvik belgeleri içindeki oranı 2010’da yaklaşık %11 iken bu oran 2017’de %20’ye yükselmiştir. 2015 yılına kadar hizmetler sektörüne verilen teşvik belgelerinin sayısı madencilik ve enerji sektörüne verilen teşvik belgelerinden fazla iken bu yıldan sonra madencilik ve enerji sektörüne verilen teşvikler daha fazla olmuştur. Grafik 4’de görüldüğü gibi bu dönemde verilen toplam teşvik belgelerinin yaklaşık olarak %48’nin hizmetler sektörüne, %27’sinin imalat sektörüne, %20’sinin madencilik ve enerji sektörüne ve %3,4’nün tarım sektörüne alındığı görülmektedir.

Grafik 4: Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörlere Göre Dağılımı (2010-2017, %)

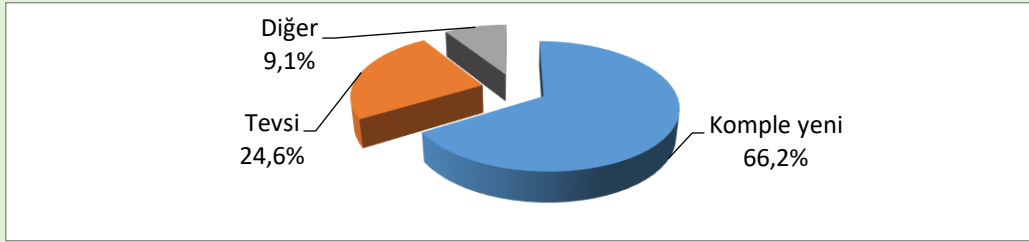
Türkiye’de bu dönemde verilen teşviklerin türleri de Tablo 5’de görülmektedir.

Tablo 5. Türkiye’de Verilen Teşviklerin Türlerine Göre Dağılımı (2010-2017)

Yıl	Komple Yeni		Tevsi		Diğer*		Toplam	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
2010	2194	61,8	907	25,5	448	12,6	3549	9,6
2011	2501	63,6	1015	25,8	414	11,4	3930	10,7
2012	2335	59,2	1195	30,3	414	10,5	3944	10,7
2013	2588	57,1	1471	32,4	469	10,3	4528	12,3
2014	2409	63,3	1040	27,3	354	9,3	3803	10,3
2015	3146	70,5	945	21,1	372	8,3	4463	12,1
2016	3814	74,9	931	18,2	348	6,8	5093	13,8
2017	5375	72,2	1537	20,6	530	7,1	7442	20,2
Toplam	24362	66,2	9041	24,6	3349	9,1	36752	100

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Grafik 5’de görüldüğü üzere, Türkiye’de bu dönemde verilen toplam teşvik belgelerinin %66,2’si komple yeni yatırımlara verilirken, tevsi (genişletme) amacıyla verilen teşvik belgelerinin oranı %24,6 ve diğer teşvik belgelerinin oranı ise %9,1 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 5: Yatırım Teşvik Belgelerinin Türlerine Göre Dağılımı (2010-2017, %)

Verilen teşvik belgelerinin sayısında sürekli bir artış olurken sadece 2014’de bütün teşvik belgeleri türünde azalma olmuştur. Komple yeni yatırım teşvik belgeleri oranı 2010’da %61 iken bu oran 2017’de %72’ye çıkmıştır. Tevsi yatırımlarına verilen teşvik belgelerinin oranı 2010’da %25 iken bu oran 2017’de %20’ye gerilemiştir ve diğer yatırımlara verilen teşvik belgelerinin oranı 2010’da %12 iken bu oran 2017 yılında %9 düzeyine kadar gerilemiştir.

4. Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin 26 Düzey 2 Bölgesine Göre 2010-2017 Dönemindeki Gelişimi ve Özellikleri

Türkiye’de 2010-2017 döneminde verilen teşvik belgelerinin sayısı, hangi sektörlere verildiği, verilen yatırım teşviklerinin türleri ve öngörülen istihdam düzeyleri 26 Düzey 2 bölgesine göre incelenecektir. Bu çerçevede ilk olarak Tablo 6’da 2010-2017 yılları arasında verilen teşvik belgelerinin 26 Düzey 2 bölgesi itibarıyla dağılımı görülmektedir.

Tablo 6. Yatırım Teşvik Belgelerinin 26 Düzey 2 Bölgesi İtibarıyla Dağılımı (%)

Bölge Adı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Toplam Belge	Pay (%)
TR10	325	403	524	587	491	461	405	536	3732	10,2
TR21	100	154	156	167	135	125	139	178	1154	3,2
TR22	77	70	80	81	83	85	86	184	746	2,0
TR31	151	172	190	194	178	206	226	427	1744	4,8
TR32	156	185	168	179	175	220	308	331	1722	4,7
TR33	216	206	210	218	191	247	388	514	2190	6,0
TR41	200	237	274	314	260	249	292	546	2372	6,5
TR42	176	240	270	328	245	234	252	421	2166	5,9
TR51	119	154	167	238	157	197	256	432	1720	4,7
TR52	184	241	204	177	176	271	302	362	1917	5,2
TR61	186	199	154	171	177	234	228	280	1629	4,5
TR62	146	153	166	147	136	226	252	332	1558	4,3

TR63	130	148	150	167	150	176	252	292	1465	4,0
TR71	100	94	92	132	104	179	252	280	1233	3,4
TR72	150	170	118	146	142	193	227	227	1373	3,8
TR81	21	43	29	40	37	40	36	47	293	0,8
TR82	73	53	47	64	58	48	56	101	500	1,4
TR83	119	152	97	107	85	121	131	277	1089	3,0
TR90	144	142	108	115	92	107	117	134	959	2,6
TRA1	57	65	34	29	40	45	78	109	457	1,3
TRA2	33	46	38	41	46	35	27	60	326	0,9
TRB1	131	121	80	99	71	89	112	278	981	2,7
TRB2	74	79	104	90	59	83	69	109	667	1,8
TRC1	220	119	240	250	186	222	253	308	1798	4,9
TRC2	159	112	144	223	175	197	167	422	1599	4,4
TRC3	98	77	91	188	137	161	164	231	1147	3,1
Türkiye	3545	3835	3935	4492	3786	4451	5075	7418	36537	100

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Tablo 6 incelendiğinde görüldüğü üzere, Türkiye’de bu dönemde en fazla teşvik belgesinin 3732 adet (%10,2) ile TR10 bölgesine verilmiştir. Bu bölgeyi sırasıyla 2372 adet (%6,5) ile TR41, 2190 adet (%6) ile TR33, 2166 adet (%5,9) ile TR42 ve 1917 adet (%5,2) ile TR52 takip etmektedir. Türkiye’de bu yıllar arasında en az teşvik belgesi alan bölgeler ise sırasıyla; 293 adet (%0,8) ile TR81, 326 adet (%0,9) ile TRA2, 457 adet (%1,3) ile TRA1, 500 adet (%1,4) ile TR82 ve 667 adet (%1,8) ile TRB2 bölgeleridir. Tablo 7’de 2010-2017 yılları arasında verilen yatırım teşvik belgeleri ile öngörülen sabit yatırım tutarlarının bölgeler itibarıyla dağılımı gösterilmiştir.

**Tablo 7. Türkiye’de Yatırım Teşvik Belgeleriyle Öngörülen Sabit Yatırım Tutarının
26 Düzey 2 Bölgesine Göre Dağılımı (2010-2017, Bin TL)**

Bölge Adı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Toplam Yatırım	Pay (%)
TR10	19.069	7.761	4.586	5.570	10.728	8.247	14.768	7.640	78.369	11,9
TR21	1.481	1.507	1.582	3.520	3.169	3.801	3.802	3.181	22.043	3,4
TR22	700	1.733	1.554	3.119	1.601	1.262	753	3.030	13752	2,1
TR31	1.646	2.797	14.361	1.800	4.543	3.448	1.871	7.553	38.019	5,8
TR32	2.955	1.871	2.214	3.896	2.656	3.329	4.236	7.316	28.473	4,3
TR33	2.725	1.229	2.902	2.124	5.239	4.556	3.831	4.725	27.331	4,2
TR41	2.812	1.993	5.083	7.866	3.633	3.260	5.203	7.616	37.466	5,7
TR42	3.817	5.015	6.899	12.646	5.926	5.170	7.123	12.129	58.725	8,9
TR51	1.600	1.023	1.575	5.903	4.459	3.675	2.979	8.021	29.235	4,5
TR52	1.004	1.354	1.307	4.149	1.349	2.318	2.047	3.149	16.677	2,5
TR61	2.078	1.902	2.214	4.051	3.368	4.339	2.073	4.465	24.490	3,7
TR62	16.824	1.871	3.453	3.802	1.869	13.928	10.124	79.297	131.168	20,0
TR63	2.607	1.222	3.690	1.887	2.197	2.527	5.915	3.027	23.072	3,5
TR71	1.141	374	1.589	2.477	1.079	2.334	1.288	1.696	11.978	1,8
TR72	726	1.512	555	2.021	1.328	2.641	1.252	1.716	11751	1,8
TR81	228	349	191	3.287	786	530	4.149	4.189	13709	2,1
TR82	991	261	265	1.933	467	635	823	625	6000	0,9
TR83	631	1.214	626	2.494	756	1.305	1.103	2.231	10360	1,6
TR90	1.043	2.266	600	857	868	978	709	1.328	8.649	1,3
TRA1	323	546	512	315	1.313	2.581	618	662	6870	1,0
TRA2	197	428	228	220	166	159	370	1.096	2864	0,4
TRB1	481	1.747	529	3.631	749	950	638	5.402	14127	2,2
TRB2	230	326	1.319	637	390	436	593	841	4772	0,7
TRC1	1.454	2.083	2.769	1.901	3.306	1.805	3.417	4.181	20.916	3,2
TRC2	406	587	721	1.203	711	867	817	2.966	8278	1,3
TRC3	162	309	1.636	1.324	1.477	582	472	1.378	7340	1,1
Türkiye	67.331	43.280	62.960	82.633	64.133	75.663	80.974	179.460	656.434	100,0

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Tablo incelendiğinde, 2010-2017 yılları arasında verilen teşvik belgeleri ile en fazla sabit yatırım öngörüldüğü bölge 131 milyon TL ile TR62 bölgesi olurken bu bölgeyi sırasıyla 78 milyon TL ile TR10, 58 milyon TL ile TR42, 38 milyon TL ile TR31 ve 37 milyon TL ile TR41 bölgeleri takip etmektedir. Bu bölgelerin yatırım teşvik belgeleriyle öngörülen sabit yatırımlardan aldıkları pay da sırasıyla TR62 bölgesinde %20, TR10 bölgesi %11,9; TR42 bölgesinin %8,9 ve TR31 bölgesinin payı ise %5,8 olmuştur.

Bu yıllar arasında verilen teşvik belgeleri ile en az sabit yatırımın öngörüldüğü bölgeler ise; 3 milyon TL (%0,4 pay) TRA2, 5 milyon TL ile (%0,7) TRB2, 6 milyon TL ile (%0,9) TR82, 7 milyon TL ile (%1) TRA1 ve 7,5 milyon TL ile (%1,1) TRC3 bölgeleridir.

Tablo 8’de 2010-2017 yılları arasında verilen yatırım teşvik belgeleri ile öngörülen istihdam miktarının bölgeler itibarıyla dağılımı gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde 2010-2017 yılları arasında verilen teşvik belgeleri ile en fazla istihdamın öngörüldüğü bölge 161.432 kişi ile TR10 bölgesi iken bu bölgeyi sırasıyla; 101.053 kişi ile TR42, 76.876 kişi ile TR61, 74.457 kişi ile TR41 ve 69.831 kişi ile TRC2 bölgeleri takip etmektedir. İlk beşe giren bu düzey 2 bölgelerinin öngörülen istihdamdan aldıkları pay ise sırasıyla TR10 için %13; TR42 için %8,2; TR61 için %6,2; TR41 için %6 ve TRC2 için %5,6 olarak hesaplanmaktadır.

Tablo 8. Türkiye’de 2010-2017 Döneminde Yatırım Teşvik Belgeleriyle Öngörülen İstihdam Miktarının 26 Düzey 2 Bölgesine Göre Dağılımı (Kişi)

Bölge Adı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Toplam İstihdam	Pay (%)
TR10	19967	18021	17552	20345	22301	19153	21980	22113	161432	13,0
TR21	3466	4125	6062	6006	3325	3472	3658	5763	35877	2,9
TR22	2171	1555	2559	2730	2420	2337	1311	3843	18926	1,5
TR31	4231	5266	7138	6260	7814	6649	6413	16244	60015	4,9
TR32	5457	5302	6402	5841	4748	4626	5054	7824	45254	3,7
TR33	9043	7300	5729	8798	6530	7015	6707	7830	58952	4,8
TR41	9418	6139	14303	8695	7562	6907	7329	14104	74457	6,0
TR42	8889	7989	15149	14467	11013	10978	10416	22152	101053	8,2
TR51	5370	4321	8024	11531	8692	8830	6366	14764	67898	5,5
TR52	4313	6326	5707	5656	5490	4352	3327	5113	40284	3,3
TR61	10197	9276	10110	11319	12313	11572	4291	7798	76876	6,2
TR62	5390	4546	3767	6006	3659	5679	4588	11310	44945	3,6
TR63	3261	4214	4868	6407	3603	4317	4592	4763	36025	2,9
TR71	3555	1424	4505	4231	3153	3950	2759	4143	27720	2,2
TR72	4263	5028	3105	5570	4541	3421	1608	3252	30788	2,5
TR81	709	1009	820	2400	858	638	1935	1854	10223	0,8
TR82	5312	1777	1172	5892	1543	1407	1339	2240	20682	1,7
TR83	2759	2772	3273	4361	4549	4119	4380	6799	33012	2,7
TR90	3722	4433	3199	3564	2846	2558	3370	4643	28335	2,3
TRA1	1407	1273	582	403	1059	1078	582	1006	7390	0,6
TRA2	672	651	861	1505	1202	783	2455	2774	10903	0,9
TRB1	3077	3445	3878	4242	2209	2303	1325	6983	27462	2,2
TRB2	2391	1343	2890	4743	1374	3578	3081	6709	26109	2,1
TRC1	5762	6721	8465	8039	6503	4413	4835	10001	54739	4,4
TRC2	4045	2358	8235	13335	8896	8770	8169	16023	69831	5,6
TRC3	1742	1265	6660	13794	7718	9448	11812	15495	67934	5,5
Türkiye	130589	117879	155015	186140	145921	142353	133682	225543	1237122	100

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Türkiye’de 2010-2017 döneminde yatırım teşvik belgelerinde öngörülen en az istihdamın olacağı bölgeler ise sırasıyla; 7.390 kişi ile TRA1 bölgesi, 10.223 kişi ile TR81 bölgesi, 10.903 kişi ile TRA2 bölgesi, 18.926 kişi ile TR22 bölgesi ve 20.682 kişi ile TR82 bölgeleridir. Bu bölgelerin öngörülen istihdam açısından aldıkları paylar da oldukça düşüktür. Bu bağlamda TR82 bölgesinin aldığı pay bu dönemde %1,7 iken en az istihdam öngörülen TRA1 bölgesinin payı sadece %0,6 olarak görülmektedir.

Bu noktada Türkiye’de bu dönemde verilen yatırım teşvik belgelerinin 26 düzey 2 bölgesi itibarıyla sektörlere göre dağılımına bakılabilir.

Bu çerçevede Tablo 9’da Türkiye’de 2010-2017 yılları arasında tarım sektörüne verilen yatırım teşvik belgelerinin 26 Düzey 2 bölgesi itibarıyla dağılımı görülmektedir. Tablo 9 incelendiğinde Türkiye’de bu dönemde toplamda sadece yatırım teşvik belgelerinin %3,4’nün verildiği tarım sektöründe en fazla yatırım teşvik belgesinin verildiği bölge 186 adet teşvik belgesi ise TR61 bölgesi olarak görülmektedir. Bu bölgenin tarım sektörü bağlamında aldığı belge oranı ise %14,5 olarak dikkati çekmektedir. TR61 bölgesini sırasıyla 121 belge ile TRC2 bölgesi (%9,5 pay) , 98 belge ile TR62 bölgesi (%7,7), 93 belge ile TR33 bölgesi (%7,3 pay) ve 78 belge ile TR31 bölgesi (%6,1 pay) takip etmektedir.

Tarım sektöründe en az teşvik belgesinin verildiği bölgeler ise, 4 belge ile TR81 (%0,3 pay), 5 belge ile TR10 (%0,4 pay), 8 belge ile TRA2 (%0,6 pay), 10 belge ile TRA1 (%0,8) ve 17 belge ile TR82 (%1,3) bölgeleridir. TR10 bölgesinin (İstanbul) tarım sektöründe verilen teşvik belge sayısında çok düşük sayı ve paya sahip olması normal olsa da tarım ve hayvancılığın bölge ekonomisinde önem taşıdığı TRA1 ve TRA2 bölgelerinin tarım alanında en az belge alan bölgeler arasında bulunması bir ilginç istatistik olarak gözükmektedir.

Tablo 9. Türkiye’de 2010-2017 Döneminde Tarım Sektörüne Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin 26 Düzey 2 Bölgesine Göre Dağılımı

Bölge	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Toplam Belge	Pay (%)
TR10	-	-	-	-	2	2	-	1	5	0,4
TR21	7	18	9	5	5	1	5	5	55	4,3
TR22	3	4	9	-	4	4	2	12	38	3,0
TR31	10	11	8	12	2	13	7	15	78	6,1
TR32	10	10	6	6	2	8	7	10	59	4,6
TR33	18	12	11	10	11	7	7	17	93	7,3
TR41	9	2	4	5	6	5	2	12	45	3,5
TR42	4	1	4	4	3	-	9	4	29	2,3
TR51	5	3	1	3	1	2	-	6	21	1,6
TR52	12	9	8	6	5	1	3	11	55	4,3
TR61	16	30	17	9	8	31	22	53	186	14,5
TR62	10	6	5	5	6	22	26	18	98	7,7
TR63	3	1	-	2	1	12	7	9	35	2,7
TR71	14	5	4	5	5	7	9	7	56	4,4
TR72	16	11	2	3	5	2	4	3	46	3,6
TR81	1	1	-	-	-	-	1	1	4	0,3
TR82	3	4	-	1	-	-	2	7	17	1,3
TR83	6	6	-	3	3	4	3	7	32	2,5
TR90	2	6	2	1	-	1	1	2	15	1,2
TRA1	5	3	-	-	-	1	-	1	10	0,8
TRA2	1	1	1	1	1	1	-	2	8	0,6
TRB1	15	19	1	2	3	5	2	6	53	4,1
TRB2	2	4	2	1	-	3	3	3	18	1,4
TRC1	13	9	2	2	1	2	2	2	33	2,6
TRC2	47	25	7	6	14	9	4	9	121	9,5
TRC3	22	5	4	5	4	5	4	20	69	5,4
Türkiye	254	206	107	97	92	148	132	243	1279	100

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Tablo 10’da bu dönemde imalat sektörüne verilen yatırım teşvik belgelerinin 26 Düzey 2 bölgesi itibarıyla dağılımı gösterilmektedir. Tablo 10 incelendiğinde, bu dönemde imalat sektöründe en fazla yatırım teşvik belgesinin verildiği bölge 2301 adet belge ile TR10 (%12,9 pay) olarak görülmektedir. Bu bölgeyi sırasıyla, 1523 belge ile TR41 (%8,5 pay), 1481 belge ile TR42 (%8,3 pay), 982 belge ile TR52 (%5,5 pay) ve 886 belge ile TR31 (%5 pay) bölgeleri takip etmektedir. İstanbul (TR10) bölgesinin imalat sanayi teşvik belgelerinde bu dönemde ilk beşte yer almadığı dikkati çekmekle birlikte payının %4,7 olduğu görülmektedir.

Tablo 10. Türkiye’de 2010-2017 Döneminde İmalat Sektörü Yatırım Teşvik Belgelerinin 26 Düzey 2 Bölgesine Göre Dağılımı

Bölge	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Belge	Pay (%)
TR10	253	281	375	396	255	218	231	292	2301	12,9
TR21	73	98	118	144	104	85	100	119	841	4,7
TR22	28	29	39	43	23	25	25	57	269	1,5
TR31	91	112	105	100	89	99	105	185	886	5,0
TR32	58	57	69	74	42	48	54	71	473	2,6
TR33	129	101	109	127	92	94	94	124	870	4,9
TR41	141	176	200	238	191	144	137	296	1523	8,5
TR42	131	165	197	234	177	152	145	280	1481	8,3
TR51	75	105	107	146	92	77	85	164	851	4,8
TR52	126	171	157	128	110	83	78	129	982	5,5
TR61	29	43	30	37	23	27	25	34	248	1,4
TR62	70	95	90	70	68	64	59	108	624	3,5
TR63	80	99	95	114	87	75	78	100	728	4,1
TR71	41	41	43	66	49	58	33	45	376	2,1
TR72	72	104	62	81	68	54	34	63	538	3,0
TR81	13	17	14	14	18	11	15	21	123	0,7
TR82	43	22	24	51	36	21	21	31	249	1,4
TR83	61	48	52	61	50	51	47	83	453	2,5
TR90	57	43	32	37	34	31	46	48	328	1,8
TRA1	20	27	13	14	15	10	4	15	118	0,7
TRA2	16	21	12	14	10	12	10	14	109	0,6
TRB1	61	65	46	49	28	28	20	66	363	2,0
TRB2	39	32	60	51	27	34	25	47	315	1,8
TRC1	158	155	200	204	146	126	108	201	1298	7,3
TRC2	55	50	79	155	108	125	96	163	831	4,7
TRC3	43	33	49	123	97	92	110	128	675	3,8
Türkiye	1963	2190	2377	2771	2039	1844	1785	2884	17853	100,0

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı.

İmalat sektöründe en az yatırım teşvik belgesinin verildiği bölgeler ise; 109 belge ile TRA2 bölgesi (%0,6 pay), 118 belge ile TRA1 bölgesi (%0,7 pay), 123 belge ile TR81, 248 belge ile TR61 ve 269 belge ile TR22 bölgeleridir. Görüldüğü gibi ekonomisi tarıma dayalı TRA1 ve TRA2 bölgeleri imalat sanayi yatırımlarında teşvik belgesi alımında da son sıralardadır ve bu veriler iki bölgedeki ekonomik faaliyetlerin zayıf kalmasına ve göçe yol açan sanayi sektöründeki yetersizliğin bir başka göstergesi olarak dikkat çekmektedir.

Tablo 11’de 2010-2017 döneminde hizmetler sektöründe verilen yatırım teşvik belgelerinin 26 Düzey 2 bölgesi itibarıyla dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 11. Türkiye’de 2010-2017 Döneminde Hizmetler Sektörüne Verilen Teşvik Belgelerinin 26 Düzey 2 Bölgesine Göre Dağılımı

Bölge Adı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Toplam Belge	Pay (%)
TR10	69	117	141	185	230	227	172	243	1384	13,7
TR21	17	31	23	19	19	29	29	38	205	2,0
TR22	34	25	17	29	37	39	19	41	241	2,4
TR31	33	39	55	65	67	70	56	122	507	5,0
TR32	63	80	56	69	83	78	67	92	588	5,8
TR33	45	62	52	42	48	60	51	77	437	4,3
TR41	27	33	41	40	49	51	61	90	392	3,9
TR42	32	54	59	80	62	79	89	118	573	5,7
TR51	30	36	54	77	54	76	76	127	530	5,2
TR52	40	51	29	26	26	36	38	54	300	3,0
TR61	114	94	70	84	103	93	49	94	701	6,9
TR62	49	37	48	57	47	79	39	110	466	4,6
TR63	24	35	40	41	43	51	42	63	339	3,4
TR71	37	38	34	51	38	47	39	76	360	3,6

TR72	37	27	34	36	33	41	37	39	284	2,8
TR81	5	22	12	19	16	28	17	21	140	1,4
TR82	19	19	12	10	17	19	17	27	140	1,4
TR83	33	76	26	30	20	50	40	53	328	3,2
TR90	51	65	53	52	46	62	65	69	463	4,6
TRA1	19	21	12	10	18	23	18	22	143	1,4
TRA2	8	14	18	21	32	20	17	21	151	1,5
TRB1	40	26	23	33	28	43	23	48	264	2,6
TRB2	21	29	26	27	26	44	35	40	248	2,5
TRC1	33	19	25	28	28	32	28	40	233	2,3
TRC2	40	19	35	42	44	54	55	87	376	3,7
TRC3	24	26	29	47	29	55	49	56	315	3,1
Türkiye	944	1095	1024	1220	1243	1486	1228	1868	10108	100

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı.

Tablo incelendiğinde, 2010-2017 yılları arasında hizmetler sektöründe en fazla yatırım teşvik belgesinin bölge 1384 belge ile TR10 (%13,7 pay) İstanbul bölgesidir. Bu bölgeyi, 701 belge ile TR61 (%6,9 pay), 588 belge ile TR32 (%5,8 pay), 573 belge ile TR42 (%5,7 pay) ve 530 belge ile TR51 (%5,2 pay) bölgeleri takip etmektedir. Görüldüğü üzere hizmetler sektöründe alınan belge sayısında yine İstanbul bölgesi ilk sırada bulunmaktadır.

Bu yıllar arasında hizmetler sektöründe en az teşvik belgesinin verildiği bölgeler de sırasıyla; 140 belge ile TR81 (%1,4 pay) ve yine 140 belge ile TR82 (%1,4 pay), 143 belge ile TRA1 (%1,4 pay), 151 belge ile TRA2 (%1,5 pay) ve 205 belge ile TR21 (%2 pay) bölgeleridir.

Tablo 12’de 2010-2017 yılları arasında madencilik-enerji sektöründe verilen yatırım teşvik belgelerinin 26 Düzey 2 bölgesi itibarıyla dağılımı gösterilmektedir. Tablodaki verilere göre, madencilik-enerji sektöründe 2010-2017 yılları arasında en fazla yatırım teşvik belgesi verilen bölge 790 belge ile TR33 bölgesidir. Bu bölgenin madencilik enerji sektöründe aldığı belgelerin payı %10,7 düzeyindedir. Bu bölgeyi sırasıyla; 602 belge ile TR32 (%8,2 pay), 580 belge ile TR52 (%7,9 pay), 505 belge ile TR72 (%6,8 pay) ve 494 belge ile TR61 (%6,7 pay) bölgeleri takip etmektedir.

Tablo 12. Türkiye’de 2010-2017 Döneminde Madencilik-Enerji Sektörü Yatırım Teşviklerinin 26 Düzey 2 Bölgesine Göre Dağılımı

Bölge Adı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Toplam Belge	Pay (%)
TR10	3	5	8	6	4	2	2	0	30	0,4
TR21	3	7	6	9	7	10	5	16	63	0,9
TR22	12	12	15	9	19	17	40	74	198	2,7
TR31	17	10	22	17	20	24	58	105	273	3,7
TR32	25	38	37	30	48	86	180	158	602	8,2
TR33	24	31	38	39	40	86	236	296	790	10,7
TR41	23	26	29	31	14	49	92	148	412	5,6
TR42	9	20	10	10	3	3	9	19	83	1,1
TR51	9	10	5	12	10	42	95	135	318	4,3
TR52	6	10	10	17	35	151	183	168	580	7,9
TR61	27	32	37	41	43	83	132	99	494	6,7
TR62	17	15	23	15	15	61	128	96	370	5,0
TR63	23	13	15	10	19	38	125	120	363	4,9
TR71	8	10	11	10	12	67	171	152	441	6,0
TR72	25	28	20	26	36	96	152	122	505	6,8
TR81	2	3	3	7	3	1	3	4	26	0,4
TR82	8	8	11	2	5	8	16	36	94	1,3
TR83	19	22	19	13	12	16	41	134	276	3,7
TR90	34	28	21	25	12	13	5	15	153	2,1
TRA1	13	14	9	5	7	11	56	71	186	2,5
TRA2	8	10	7	5	3	2	0	23	58	0,8
TRB1	15	11	10	15	12	13	67	158	301	4,1
TRB2	12	14	16	11	6	2	6	19	86	1,2

TRC1	16	16	13	16	11	62	115	65	314	4,3
TRC2	17	18	23	20	9	9	12	163	271	3,7
TRC3	9	13	9	13	7	9	1	27	88	1,2
Türkiye	384	424	427	414	412	961	1930	2423	7375	100

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı.

Bu yıllar arasında madencilik-enerji sektöründe en az yatırım teşvik belgesinin verildiği bölgeler ise; 26 belge ile TR81 bölgesidir. Bu bölgenin madencilik enerji sektöründe aldığı belgelerin toplam bu alandaki belgeler içindeki payı sadece %0,4 oranındadır. TR81 bölgesini 30 belge ile TR10 İstanbul bölgesi (%0,4 pay), 58 belge ile TRA2 bölgesi (%0,8 pay), 63 belge ile TR21 bölgesi (%0,9 pay) ve 86 belge ile TRB2 (%1,2 pay) bölgesi izlemektedir.

Tablo 13'de 2010-2017 yılları arasında komple yeni yatırım türünde verilen yatırım teşvik belgelerinin 26 Düzey 2 bölgesi itibarıyla dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 13'de görüldüğü üzere, 2010-2017 yılları arasında en fazla komple yeni yatırım biçiminde verilen yatırım teşvik belgesi verilen bölge 1979 belge ile TR10 İstanbul bölgesidir. Komple yeni yatırım biçiminde TR10 bölgesinin yani İstanbul'un aldığı belgelerin bu türdeki belgeler içindeki payı %8,1 oranındadır. Komple yeni yatırım türündeki teşvik belgelerinde TR10 bölgesini 1523 belge ile TR33 (%6,2 pay), 1353 belge ile TRC2 (%5,5 pay), 1227 belge ile TR52 (%5 pay) ve 1181 belge ile TR61 (%4,8 pay) bölgeleri takip etmektedir.

Tablo 13. Türkiye'de 2010-2017 Döneminde Komple Yeni Yatırım Biçiminde Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin 26 Düzey 2 Bölgesine Göre Dağılımı

Bölge Adı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Toplam Belge	Pay (%)
TR10	163	218	271	289	259	268	219	292	1979	8,1
TR21	49	86	79	84	62	69	64	84	577	2,4
TR22	60	49	48	46	63	59	69	137	531	2,2
TR31	83	84	104	91	106	121	132	292	1013	4,2
TR32	87	132	97	90	114	153	241	253	1167	4,8
TR33	134	130	120	133	126	167	306	407	1523	6,2
TR41	85	96	110	111	116	142	176	282	1118	4,6
TR42	80	114	139	156	139	125	148	216	1117	4,6
TR51	54	88	94	133	93	138	196	303	1099	4,5
TR52	92	124	104	84	105	211	243	264	1227	5,0
TR61	114	136	106	100	118	199	189	219	1181	4,8
TR62	93	100	106	94	95	165	202	240	1095	4,5
TR63	73	115	92	99	95	127	203	226	1030	4,2
TR71	79	72	66	95	78	142	230	246	1008	4,1
TR72	90	111	73	90	102	149	195	180	990	4,1
TR81	15	33	22	23	21	29	27	34	204	0,8
TR82	59	46	33	47	43	36	45	80	389	1,6
TR83	70	123	58	59	51	86	98	218	763	3,1
TR90	211	121	86	92	71	86	98	102	867	3,6
TRA1	50	52	30	22	33	35	75	97	394	1,6
TRA2	26	43	30	35	39	32	27	56	288	1,2
TRB1	106	91	58	67	48	73	96	236	775	3,2
TRB2	62	70	92	77	50	74	57	102	584	2,4
TRC1	134	99	118	121	105	156	189	213	1135	4,7
TRC2	134	95	114	174	146	166	142	382	1353	5,5
TRC3	88	66	79	159	119	132	144	211	998	4,1
Türkiye	2291	2494	2329	2571	2397	3140	3811	5372	24405	100

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı.

Bu yıllar arasında, komple yeni yatırım biçiminde en az teşvik belgesi verilen bölgeler ise; 204 belge ile TR81 bölgesi (%0,8 pay), 288 belge ile TRA2 bölgesi (%1,2), 389 belge ile TR82 bölgesi (%1,6), 394 belge ile TRA1 bölgesi (%1,6) ve 531 belge ile TR22 bölgesi (%2,2) olarak göze çarpmaktadır. Komple yeni yatırım biçiminde yatırım teşviklerinde de yine ülkemizin geri kalmış TRA1 ve TRA2 bölgelerinin son sıralarda olması da bölgede yeni komple yatırımların

yapılmasına ilişkin verilen teşviklere rağmen yatırım çekmede bir yetersizlik olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 14’de 2010-2017 yılları arasında tevsii yatırımı biçiminde verilen yatırım teşvik belgelerinin 26 Düzey 2 bölgesi itibarıyla dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 14 incelendiğinde, 2010-2017 yılları arasında tevsii yatırımı şeklinde en fazla teşvik belgesi verilen bölgenin 1416 belge ile TR10 bölgesi olduğu görülmektedir. TR10 İstanbul bölgesinin tevsii yani genişletme biçiminde verilen yatırım teşvik belgeleri toplamının tek başına %15,7 kadarını aldığı dikkati çekmektedir. TR10 İstanbul bölgesinin komple yeni yatırım yanı sıra tevsii yatırımlarında da ilk sırayı alması bölgede bulunan iktisadi canlılık, ulaştırma altyapısından kaynaklanan pozitif dışsallıklar ve güçlü talep yapısı doğuran ülke nüfusunun yaklaşık altıda birinin bulunmasının yatırım yapılmasını ve teşvik belgelerine başvuruyu artırdığı sonucuna ulaşmamızı sağlamaktadır.

Türkiye’de bu dönemde tevsii biçimindeki yatırım teşvik belgelerinde ilk sırada bulunan TR10 bölgesini, sırasıyla; 888 belge ile TR41 bölgesi (%9,9 pay), 792 belge ile TR42 bölgesi (%8,8 pay), 597 belge ile TR52 bölgesi (%6,6 pay) ve 564 belge ile TRC1 bölgesi (%6,3 pay) takip etmektedir. Türkiye’de 2010-2017 döneminde tevsii yatırımı türünde en az teşvik belgesi verilen bölgeler ise; 15 belge ile TRA2 bölgesi (%0,2 pay), 44 belge ile TRA1 bölgesi (%0,5 pay), 52 belge ile TRB2 bölgesi (%0,6 pay), 63 belge ile TR81 bölgesi (%0,7 pay) ve 87 belge ile TR82 bölgesi (%1 pay) olarak sıralanmaktadır.

Tablo 14. Türkiye’de 2010-2017 Döneminde Tevsii Yatırımı Biçiminde Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin 26 Düzey 2 Bölgesine Göre Dağılımı

Bölge Adı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Toplam Belge	Pay (%)
TR10	130	138	209	257	190	149	143	200	1416	15,7
TR21	37	51	62	71	56	40	54	73	444	4,9
TR22	13	14	24	26	11	16	10	32	146	1,6
TR31	51	66	68	78	54	54	68	98	537	6,0
TR32	25	29	39	49	34	29	41	40	286	3,2
TR33	50	49	63	57	47	62	65	84	477	5,3
TR41	70	95	120	140	107	84	87	185	888	9,9
TR42	72	88	103	133	79	84	77	156	792	8,8
TR51	50	54	62	89	47	44	47	106	499	5,5
TR52	81	96	89	82	61	54	49	85	597	6,6
TR61	37	42	33	50	36	19	23	37	277	3,1
TR62	39	39	42	39	28	41	34	64	326	3,6
TR63	33	22	36	45	38	29	28	42	273	3,0
TR71	10	16	16	28	19	28	20	25	162	1,8
TR72	43	42	31	44	32	35	25	39	291	3,2
TR81	6	6	4	12	13	7	5	10	63	0,7
TR82	6	6	10	14	13	11	9	18	87	1,0
TR83	35	23	25	33	30	23	27	42	238	2,6
TR90	12	5	12	17	12	15	14	24	111	1,2
TRA1	4	9	3	4	5	7	2	10	44	0,5
TRA2	1	0	3	3	3	1	0	4	15	0,2
TRB1	16	21	15	26	16	12	9	31	146	1,6
TRB2	7	3	6	11	7	7	7	4	52	0,6
TRC1	57	82	93	100	65	49	44	74	564	6,3
TRC2	14	7	16	37	24	22	17	28	165	1,8
TRC3	7	5	9	21	13	18	13	13	99	1,1
Türkiye	906	1008	1193	1466	1040	940	918	1524	8995	100

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı.

Komple yeni yatırım biçimindeki yatırım teşvik belgelerinde olduğu gibi tevsii yatırım teşvik belgelerinde de son sıraları teşviklerde 6 bölge teşviklerinden yararlanma imkanı olmasına rağmen bundan yararlanamayan bölgeler arasında ilk sıralarda TRA2 bölgesi, TRA1 bölgesi ve TRB2 bölgelerinin bulunması bu bölgelerden göçün neden sürdüğünün bir başka belirtisi olarak değerlendirilebilir.

Tablo 15’de komple yeni yatırım biçimi ve tevsî yatırım biçimi dışındaki diğer amaçlar kapsamında yapılan yatırımlar görülmektedir. Tablo 15’de görüldüğü gibi, 2010-2017 yılları arasında Türkiye’de diğer amaçlar kapsamında verilen yatırım teşvik belgelerinden en fazla faydalanan bölge 366 belge ile TR41 bölgesidir. TR41 bölgesinin bu dönemde verilen bu türdeki toplam teşvik belgeleri içindeki payı ise %11 olarak gerçekleşmiştir. Bu bölgeyi bu dönemde bu türdeki yatırım teşvik belgelerinde sırasıyla; 337 belge ile TR10 bölgesi (%10,1 pay), 269 belge ile TR32 bölgesi (%8,1 pay), 257 belge ile TR42 bölgesi (%7,7 pay) ve 194 belge ile TR31 bölgesi (%5,8 pay) izlemiştir.

Türkiye’de bu dönemde diğer amaçlar kapsamında verilen yatırım teşvik belgelerinden en az faydalanan bölgeler ise; 19 belge ile TRA1 bölgesi olmuştur. Erzurum, Erzincan ve Bayburt illerini içine alan TRA1 bölgesinin bu dönemde bu türde verilen yatırım teşvik belgeleri içinde bu dönemdeki payı %0,6 olmuştur. Bu türden yatırım teşvik belgelerinde TRA1 bölgesi en az belge alırken diğer en az belgeyi sırasıyla 23 belge ile Kars, Ardahan, Ağrı ve Iğdır illerini kapsayan TRA2 bölgesinin (%0,7 pay) aldığı, ardından 24 belge ile TR82 bölgesinin (%0,7 pay) geldiği, 26 belge ile TR81 bölgesinin (%0,8 pay) sıralandığı ve 31 belge ile yine geri kalmış Muş, Van ve Hakkari illerini içine alan TRB2 bölgesinin (%0,9 pay) en az paya sahip beşinci sıradaki bölge olduğu görülmektedir.

Tablo 15. Türkiye’de 2010-2017 Döneminde Diğer Amaçlar Kapsamında Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin 26 Düzey 2 Bölgesine Göre Dağılımı

Bölge Adı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Toplam Belge	Pay (%)
TR10	32	47	44	41	42	44	43	44	337	10,1
TR21	14	17	15	22	17	16	21	21	143	4,3
TR22	4	7	8	9	9	10	7	15	69	2,1
TR31	17	22	18	25	18	31	26	37	194	5,8
TR32	44	24	32	40	27	38	26	38	269	8,1
TR33	32	27	27	28	18	18	17	23	190	5,7
TR41	45	46	44	63	37	23	29	79	366	11,0
TR42	24	38	28	39	27	25	27	49	257	7,7
TR51	15	12	11	16	17	15	13	23	122	3,7
TR52	11	21	11	11	10	6	10	13	93	2,8
TR61	35	21	15	21	23	16	16	24	171	5,1
TR62	14	14	18	14	13	20	16	28	137	4,1
TR63	24	11	22	23	17	20	21	24	162	4,9
TR71	11	6	10	9	7	9	2	9	63	1,9
TR72	17	17	14	12	8	9	7	8	92	2,8
TR81	0	4	3	5	3	4	4	3	26	0,8
TR82	8	1	4	3	2	1	2	3	24	0,7
TR83	14	6	14	15	4	12	6	17	88	2,6
TR90	21	16	10	6	9	6	5	8	81	2,4
TRA1	3	4	1	3	2	3	1	2	19	0,6
TRA2	6	3	5	3	4	2	0	0	23	0,7
TRB1	9	9	7	6	7	4	7	11	60	1,8
TRB2	5	6	6	2	2	2	5	3	31	0,9
TRC1	29	18	29	29	16	17	20	21	179	5,4
TRC2	11	10	14	12	5	9	8	12	81	2,4
TRC3	3	6	3	8	5	11	7	7	50	1,5
Türkiye	448	413	413	465	349	371	346	522	3327	100

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı.

Diğer amaçlarla verilen yatırım teşvik belgelerinden en az faydalanan bölgelerin ilk sıralarında yine ülkemizin en az gelişmiş olan TRA1, TRA2 ve TRB2 olmaları, bu bölgelerin sosyo-ekonomik açıdan geliştirilmesi gerektiğini açıkça göstermektedir.

5.Sonuç

Dünya üzerinde ülkeler arasında ve ülkelerin kendi bölgeleri arasında bir gelişmişlik farkı az veya çok muhakkak bulunmaktadır. Gelişmişlik farkının açılmaması noktasında gelişmiş ülkeler olsun, gelişmekte olan ülkeler olsun belirli çabalar içindedir. Çünkü özellikle gelişmiş bölgelerle azgelişmiş bölgeler arası fark, kendiliğinden kapanacak değildir. Bölgeler arası dengesizliği kapatmaya dönük tedbirlerin etkin şekilde sağlanmaması durumunda vahşi ekonomik rekabet ortamında gelişmişlik farkının daha da açılması ve bölgeler arası görece dengesizliklerin ötesinde uçurumların oluşması ihtimali bulunmaktadır. Bu gelişmişlik farkı, çoğu kez üretim ve istihdam yetersizliği, girişimcilik eksikliği, gelir dağılımı dengesizliği ve yoksulluk gibi sonuçlar olarak kendisini göstermekte ve bölgeler arasında sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarına ilişkin durum tespiti yapılmakta ve çözüm tedbirleri alınmaktadır.

Türkiye’de kalkınma planları dönemi ile birlikte bölgesel dengesizlik sorunu karşısında çözüm tedbirleri alınmasına karşın 2000’li yıllara kadar bölgesel dengesizlikler noktasında yeterli mesafe alamamıştır. Bu durum nedeniyle yatırım teşviklerinin bölgesel teşvikler biçiminde verilmesi noktasında 2009’dan itibaren adımlar atılmış ve güçlü bölgesel teşvikler ile en az gelişmiş 6. Bölgeye en kapsamlı teşvikler verilmiş ve 2017’de bu teşviklerin kapsamı daha da genişletilmiştir. Yeni teşvik sisteminin 2012’den itibaren bölgesel dengesizliklerin azaltılmasına ilişkin beklentilere karşın bu beklentilerin yeterince karşılanamadığı yatırım teşviklerinin 2010-2017 döneminde gelişimine bakıldığında görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de 2010-2017 döneminde toplamda 37 bine yakın yatırım teşvik belgesi verilmiş, bu belgeler kapsamında 713 milyar TL’ye yakın sabit sermaye yatırımı öngörülmüşken 1 milyon 250 bine yakın istihdam sağlanacağı tahmin edilmiştir. Bu dönemde verilen teşvik belgelerinin yaklaşık yarısı imalat sanayi projelerine verilirken hizmetler sektörüne verilen teşvik belgelerinin oranı %28 civarında, madencilik enerji sektörüne verilenlerin oranı %20 civarında ve tarım sektörüne verilenlerin payı ise %3,4 oranında olmuştur. Bu dönemde verilen 37 bin adete yakın teşvik belgesinin türlerine bakıldığında üçte ikisinin komple yeni yatırımlar biçiminde, dörtte birinin tevsi yatırımı biçiminde ve %9’nun diğer amaçlar çerçevesinde verildiği görülmektedir.

Türkiye’de 2010-2017 döneminde yatırım teşvik belgelerinin 26 düzey 2 bölgesine göre dağılımına bakıldığında en fazla belge alan bölgelerin ülkenin en fazla sanayileşmiş bölgeleri olduğu (sırasıyla TR10 İstanbul, TR41 (Bursa, Eskişehir ve Bilecik), TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak), TR42 Doğu Marmara Bölgesi (Sakarya, Kocaeli, Yalova) ve TR52 (Konya, Karaman) görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında bu sanayileşmiş bölgelerin yatırım teşvik belgelerine başvurmasına yol açan imalat sanayi gücü yanı sıra yatırım teşvik belgelerinde bazı stratejik alanlardaki teşvik konularında öne çıkmalarının etkisinin olduğu söylenebilir. Buna karşılık teşvik belgelerinde bölgesel açıdan genellikle en az gelişmiş bölgeler en son sıralarda yer almaktadır. Bu bağlamda 26 düzey 2 bölgesi içinde en az yatırım teşvik belgesi alan bölgelere bakıldığında, sırasıyla en sondan başlanırsa %0,8 pay alan TR81 bölgesi (Zonguldak, Bartın, Karabük), %0,9 pay alan TRA2 bölgesi (Kars, Ardahan, Iğdır, Ağrı), %1,3 pay alan TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt), %1,4 pay alan TR82 Bölgesi (Kastamonu, Çankırı ve Sinop) ve %1,8 pay alan TRB2 Bölgesi (Muş, Van, Hakkari) olduğu görülmektedir. En son sıralarda bulunan bu bölgelerden TRA2 ve TRB2 bölgesi yatırım teşviklerinden en fazla yararlanma imkânına sahip olan 6. Bölge illeri içindedir. Ayrıca TRA1 bölgesinin de benzer biçimde en az yatırım teşvik belgeleri alan iller içinde yer alan ekonomisi tarıma dayalı bölgeler olduğu, TR81 ve TR82 bölgelerinin de gerek demir çelik ve kömür üretimiyle gelişirken gerileyen bölgeler ve gerekse kamu yatırımlarında geri kalan bölgeler olduğu ve Ankara ve İstanbul’a büyük ölçüde beşeri ve fiziki sermaye göçü veren iller olduğu da görülmektedir.

Öte yandan tarım sektörüne verilen yatırım teşvik belgelerinde olduğu kadar imalat sanayi alanındaki yatırım teşvik belgelerinde de gelişmiş bölgelerin ön planda olduğu, buna karşılık TRA1 ve TRA2 bölgelerinin en az yatırım teşvik belgesi alması söz konusudur. Yine komple yeni yatırım ve tevsi yatırımlarında gelişmiş bölgelerinin daha fazla yatırım teşvik belgesi aldığı, buna karşılık geri kalmış bölgelerin toplamda olduğu gibi bu türden yatırım teşvik

belgelerinde de en son sıralarda bulunduğu göze çarpmaktadır. Bu noktada Türkiye'nin en az gelişmiş Düzey 2 bölgelerinin bulunduğu Doğu Anadolu bölgesinde yer alan TRA2, TRB2 gibi bölgelerin en fazla kamu yatırımlarında teşviklerden yararlanabilecek 6. Bölge teşviklerinden yararlanmasının önemli olduğu ve gerek tarıma dayalı imalat sanayi ve gerekse tarım, madencilik ve enerji alanında yatırım teşvik belgeleri ile desteklenmesinin ve bu bölgelerde yatırım ve proje kültürünün gelişmesinde fayda bulunduğu söylenebilir.

Kaynaklar

Dinler, Zeynel (2014), *Bölgesel İktisat*, 10. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.

Ekonomi Bakanlığı (2017), *Yatırım Teşvik Sistemi, Uygulamaları, Destek Unsurları*,
<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-254013> .
Erişim: 20.03.2018.

Gerni, C., Sarı, S., Sevinç, H., Emsen, Ö.S., (2015). Bölgesel Dengesizliklerin Giderilmesinde Yatırım Teşviklerinin Rolü ve Başarı Kriteri Olarak Yakınsama Analizleri: Türkiye Örneği. *International Conference on Eurasian Economies*. (<http://avekon.org/papers/1234.pdf> Erişim: 05.04.2018)

Gülmez, M. ve Yalman, İ. N. (2010), "Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Sivas İli Örneği", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 2, 235-257.

Recepoglu, M., Değer Mustafa Kemal, (2016), Türkiye'de Bölgesel Yatırım Teşviklerinin Bölgesel ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi. *Kastamonu Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Sayı 14, ss. 6 -21.

Üzümcü, Adem (2014), "Bölgesel Kalkınma, Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE) Gelişmeleri (TRB Düzey 1 Bölgesi Üzerine Bir Değerlendirme)", *Bölgesel Kalkınma Üzerine Yazılar*, (Editörler: M. Berber, D. Özyakışır ve H. İbrahim Aydın), Savaş Yayınevi, Ankara, ss.181-213.

Üzümcü, Adem ve Hüsnü Kapu (2018), "TRA2 Bölgesi Fırsatlar ve Potansiyel Analizi", *TRA2 Bölgesi Dış Ticaretinin Gelişimi ve Dış Ekonomik Çevre Analizi*, (Editör: Adem Üzümcü), SERKA Yayını, Kars, 2018, ss. 99-117.

Üzümcü, A. ve D. Özyakışır (2013), "TRA2 Bölgesinde Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Düzeyi ve Göç İlişkisi (1996-2012)", 2. *Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı*, (Editör: C. Çopuroğlu v.d), Fırat Kalkınma Ajansı ve Fırat Üniversitesi, 16-17 Mayıs 2013, Elazığ, ss. 157-181.